

İnsanın ilk aletleri bir ya da iki tarafından kesici bir kenar elde etmek amacıyla, birkaç yonga çıkarılmış çakıllardır. Bunun için de büyük bir olasılıkla bir başka çakıl vurgaç olarak kullanılmıştır. Daha sonraki bir evrede bu çıkarımlar gittikçe çakılın büyük bir kısmını kaplayacak biçimde genişletildi ve böylece dip kısımlarında çakılın doğal yüzünü taşıyan iki yüzeyli aletler (elbaltaları) elde edildi. Bunu da izleyen bir dönemde çıkarımlar, çakılın tüm yüzünü kapladı ve klasik iki yüzeyliler oluşturuldu.

İki yüzeylilerden bağımsız olarak da yonga ve dilgi üzerine yapılan aletler üretildi. Paleolitiğin başlangıcından itibaren yongaların çok sayıda bulunmalarına karşın, dilgiler Üst Paleolitik'te daha yoğun bir biçimde üretilmişlerdir. Fakat yine de dağınık olarak Orta Acheuléen, hatta Alt Acheuléen'de de görünürler. Başlangıçta ele geçen dilgiler rastlantısal olarak elde edilmiş tiplerdir, yani belirli bir tekniğin ürünü değildir. Alt, orta ve üst Paleolitik arasında biçimsel açıdan görülen farklılıkların yanı sıra, işlevsel açıdan da büyük bir fark görülmektedir. Üst Paleolitik aletleri, bir anlamda **“alet yapan aletler”**dir. Bir başka deyişle bazı taş aletler kemik aletleri biçimlendirmek için üretilmişlerdir.

Böylece, Alt ve Orta Paleolitik aletleri üretime değil tüketime yönelik araçlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Önceleri, tüketici olan insan soyu, ancak toprağa yerleştikten sonra, üretim alanında da kullanmak üzere alet yapmaya başlamıştır. Bu anlamda aletler, toplumun ekonomisini de belirlemektedir. Bu aletleri yapan gruplar, özellikle alt ve orta Paleolitik'te bunları yine kendileri kullanmışlardır.

Bir yerleşme yerinde saptanan iki farklı alet grubu, zorunlu olarak iki farklı grubun varlığını göstermez. Böyle durumlarda, mevsim etmeni gibi bazı etmenleri göz ardı etmemek gerekir. Nitekim örneğin hala taş aletler kullanan bazı Avustralya boylarının bir yaz, bir de kış aletleri vardır; bunlardan her biri av hayvanının özel durumuna uydurulmuştur.

Tanımlı, meydana gelişi ve morfolojisinin saptanmasına koşut olarak niteliklerinin gelişmesi çerçevesinde “alet” kavramına kısaca değindikten sonra, yine alete ilişkin bazı ilke ve gözlemlerin sonuçlarına da değinmek gerekir: Tanımda da belirtildiği gibi, işlenerek şekillendirilmiş aletlerin yanı sıra bir de doğal formlarından yararlanılarak kullanılmış nesnelere vardır ki, bunlara “sonsal alet” denilmektedir. İnsan tarafından şekillendirilmiş aletlerin tanınmaları oldukça kolaydır. Gerçek işlevsel durumları her zaman kesin olmasa da, yine de belirli bir işlev kendilerine yüklenebilir ve belirli gruplara yerleştirilmeleri de zor değildir. Örneğin; kenar kazıyıcı, taş kalem, ön kazıyıcı, taş delgi gibi... Sonsal aletlerin biçimlenmelerini kavramak ise zaman zaman büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu gruba giren

aletler, şayet üzerlerindeki çentik ve kertiklerin doğal işleyişler sonucunda oluşmadıkları kesin olarak ortaya konmuşsa, tartışmaya açık olan kullanım izleriyle sınıflandırılırlar. Örneğin; bazı çentikli aletler isteyerek yapılmış olsalar bile, bir kısmı yuvarlak yüzeylerin kazınmasından ileri gelen “**sonsal aletler**” olacaklardır. Biçme işlemi ile elde edilmiş dişlemeliler farklıdır: düzenli değıllerdir, çoğu kez almaşık biçimde kertiklidirler ve bazen küçük taşkalem darbeleri gibi izler taşırlar.

Paleolitik parçalar üzerinde iki tür kullanım izi aranabilir: Bir kısmı gözle görülebilir ki, bunlar çentik ya da kertiklerdir. Ancak yine de doğal nedenlerle oluşmuş olanlarından sakınmak gerekir. Diğerleri çoğunlukla ancak binoküler büyüteç ya da mikroskopla görülebilirler. Bunlarda da yanılma tehlikesi vardır.

Prehistorya çalışmaları çerçevesinde, aletlerin kullanım ve yıpranma izleri üzerinde birçok deneme yapılmakta ve gerçekten aletlerin işlevsel özelliklerini gün ışığına çıkartıcı sonuçlar elde edilmektedir. Kullanım izleri üzerinde yapılmış olan bir incelemenin sonucunda; **kesme, düzleme, kazıma** ve **diğer** işlemler olmak üzere 4 tip işlemin saptanabilmiş olduğunu görüyoruz. Bu ve buna benzer çalışmaların son yıllarda hızla artmasına karşın, bugün aletlerden birçoğunun kullanımını henüz kesin olarak bilinmemektedir. Etnoğrafik karşılaştırmalara dayanılsa da, Paleolitik nesnelere kesin işlevi çoğu kez gözden kaçmaktadır. Fakat durum ne olursa olsun, bazı yontmataş aletler tek ve gerçek bir alet olmak üzere bir ya da birden fazla işlevsel amaca yönelik olarak gerçekleştirilmiş görünmektedirler. Örneğin; uçlar, hiç kuşkusuz ki, kargı ve ok uçları olarak kullanılmışlardır. Çeşitli boy ve biçimdeki iki yüzeylilerin ise, büyük bir olasılıkla, çok çeşitli kullanımları vardır.

Bütün bunların yanı sıra, işlevsel ve biçimsel açıdan bir de “bileşik alet” (outils composites) denilen tipler vardır. Aynı taşımalık üzerinde birden fazla temel aletin gerçekleştirilmesiyle oluşturulmuşlardır. Birbirlerinin yer alış durumlarına göre, “**yan yana**” (contigue); “**bitişik**” (adjacent); “**üst üste binmiş**” (chevauehant) ya da “**karşılıklı**” (opposé) olabilirler. “Yan yana” olanlar birbirlerinin uzantısında; “bitişik” olanlar birleşen iki kenar üzerinde; “üst üste binmiş” olanlar biri diğerinin üzerinde; “karşılıklı” olanlar ise karşı karşıya iki kenar üzerinde yer alırlar.

Bileşik aletler içinde en yaygın olanlar, bir çontukla yan yana olan kenar kazıyıcılar; bir çontuğa bitişik kenar kazıyıcılar; kenar kazıyıcı üzerine binmiş çontuk ya da gagalar; kenar kazıyıcının uzantısında yer alan ön kazıyıcılarıdır. Bunların sınıflandırılmalarında “**öncelik kuralı**”nı uygulamak gerekir. Şöyle ki; belirli bir koleksiyon içinde kenar kazıyıcılar çoğunlukta ise parça kenar kazıyıcılar, ön kazıyıcılar çoğunlukta ise, parça ön kazıyıcılar grubunda sınıflandırılır.